

ELS NOMS DELS TORRENTS DEL VESSANT MARÍTIM DEL TERME DE LLUCMAJOR (MALLORCA)

Miquel GRIMALT, Franc JAUME, Antoni GINARD

Introducció

El terme «torrent» és el més utilitzat a l'illa de Mallorca per a designar la forma de drenatge superficial típica del món mediterrani, caracteritzada per no dur gaire aigua tot l'any. En un sentit ampli seria sinònim d'altres mots utilitzats arreu de les terres catalanes per a designar la mateixa noció, tals com «riera», «rambla» i «barranc». D'entre aquests darrers termes n'hi ha dos (riera i rambla) que en el parlar de Mallorca, i la Rambla és el passeig ciutadà per on passava Sa Riera fins a la seva desviació al segle XVII. El mot «barranc» apareix utilitzat només en els casos concrets en què el torrent va engorgat (succeeix sovint en les marines insulars, constituïdes per calcarenites miocèniques); i segurament es fa més referència a la forma de la vall que no al curs d'aigua que hi corre.

L'espai delimitat per a realitzar el present recull és el vessant litoral del terme de Llucmajor, municipi situat al sud de l'illa. Es tracta d'una àrea on no abunden els cursos superficials d'aigua degut a l'escassetat de pluges, a la naturalesa del terreny —masses d'arenisques força poroses—, i a la manca de relleus vitencs. Això no obstant, l'acció erosiva de les aigües, combinada amb possibles causes estructurals, ha fet que puntualment la circulació d'aigua vagi lligada a la presència de fons barrancs i mosses notables —encara que no profundes— en els penyassegats que constitueixen la major part del litoral. Des del punt de vista de la geomorfologia apareixen casos interessants de rambles amb desembocadura penjada (t. den Vaquer) i d'altres de rambles de recorregut paral·lel a la costa (t. de Cala Beltran). Malgrat que aquests torrents corrin poques vegades (pot passar que només ho facin dues o tres voltes en cada decenni), s'hi poden donar revingudes de gran intensitat, amb cabals puntuals molt importants. En el torrent des Jueus els darrers esdeveniments d'aquest tipus han estat el setembre de 1962 i l'agost de 1983; pel que fa al torrent de Son Verí va causar problemes el setembre del 1962 i l'octubre de 1974; finalment, el torrent de Cala Pi ha tingut cabals considerables el novembre de 1985 i el setembre de 1989.

La base cartogràfica sobre la que s'ha treballat han estat els mapes 1:10.000, realitzats per l'extint Consell General Interinsular; i els mapes 1:25.000 del Servicio Cartográfico del Ejército corresponents a l'edició de 1959 —atès que encara no s'han publicat els fulls corresponents a l'àrea d'estudi en la nova edició de 1989—.

S'ha optat per la recerca a partir d'informadors locals, dels que n'hem consultat fins a 9. Els informadors —encara que majoritàriament jubilats— pertanyen a dos grups d'activitats diferents: els pescadors i els pagesos. Els nuclis de població on s'ha fet el recull són S'Arenal, S'Estanyol, i diversos indrets de poblament disseminat arreu de l'àrea. Els pescadors han estat imprescindibles a l'hora de trobar la localització i denominació dels extraordinàriament breus torrents que davallen pels penyassegats litorals llucmajorers. La informació dels pagesos ha servit essencialment quan la xarxa fluvial es trobava més desenvolupada cap a l'interior. També s'han tengut en compte, com informació complementària, els reculls de toponímia de la zona pertanyents a diversos autors MAS-CARÓ, 1958, i OLIVER-FLORIT (1986); així com la tesi doctoral de V. M. ROSSELLÓ (1964), referida la Migjorn mallorquí.

A l'illa de Mallorca quan hom treballa amb els noms dels torrents ens trobam amb diverses característiques a ressenyar:

- * els torrents solen tenir diversos noms al llarg de llur recorregut, molt sovint lligats a la propietat de les terres que travessen.

- * sol succeir que la convergència de dues branques afluent —cada una d'ella amb nom propi— doni lloc a un tercer topònim. Amb el que sembla que no es volgués donar preeminència a cap de les dues.

- * la multiplicitat de noms en referir-se a un curs d'aigua molt sovint va lligada a una percepció fragmentària del recorregut, de manera que s'arriba a desconèixer el transcurs de l'aigua fins a la desembocadura.

- * en els pocs casos que un torrent té un nom general que és conegut per la major part de la població del seu entorn, a cada un dels seus trams se'l segueix anomenant pel seu microtopònim.

- * la gran pressió humana sobre el territori, sobretot deguda al rompiment de terres per conreus, ha fet que els llits d'alguns torrents no apareguin remarcats per cap signe físic —com no sigui una lleugera depressió del terreny—. Per aquest fet alguns trams han quedat innominats. Aquesta manca de caixer pot fer perdre la noció que pel lloc hi passa un torrent, sobretot si es té en compte que la xarxa de drenatge només funciona de tard en tard.

Els noms de torrents. Els resultats de la recerca es presenten plasmats al mapa que acompanya l'article, que no és sino una reducció d'una cartografia 1:50000 sobre la que situarem els topònims definitius. S'han trobat fins a 62 topònims en total, dels quals 22 pertanyen a les diverses branques i trams pertanyents a la conca del torrent de Son Verí o de S'Algar, que té una xarxa de drenatge força atapeïda. Altres 11 noms refereixen els diversos afluent del torrent des Jueus, i finalment 8 són de cursos que desemboquen al barranc de Cala Pi. Els restants 21 noms corresponen a cursos de recorregut curt, excepció del cas del torrent de Garonda, anomenat amb quatre topònims diferents al llarg del seu recorregut. Ens ha aparegut un únic cas de localització problemàtica; es tracta del torrent des Saluet, sobre el que els diversos informadors es mostraren contradictoris,

atribuint-la bé al tram final del torrent des Jueus, bé al tram final del torrent de Soïn Verí —ambdós a S'Arenal i només separats per uns pocs centenars de metres—.

L'abundància de noms trobats es lliga no només amb el major o menor atapeïment i longitud de la xarxa de drenatge, sinó també amb el major o menor grau de parcel·lació del territori. Això fa que els cursos que travessen àrees establides, o de propietats menys extenses, mostren una major varietat de denominacions. La fórmula general amb què s'anomenen els cursos d'aigua és la de «torrent de...», encara que en determinats casos de rambles de dimensions molt reduïdes també hem escoltat el genèric diminutiu de «torrentó».

Tot sovint es qualifica el torrent amb el nom dels terrenys que travessa.

— De vegades es tracta de la denominació de la possessió (gran propietat), així es poden esmentar el t. de Son Granada, t. de Capocorb (pronunciat Capi-corb), t. de Garonda, t. de So n'Albertí...

En d'altres moments el topònim fa esment de propietats de menor entitat, fruit del procés d'establiment o parcel·lació de les antigues possessions (t. de Can Munar, t. de Can Company, t. de Cas Llubiner, t. de Cas Ciutadà...).

També es dóna el cas de la utilització del nom d'alguna rota o tanca pertanyent a una possessió (t. des Tancat des Pi, t. des Garbellet, t. de sa Rota de sa Senyora ...).

— Una segona manera de referir-se als torrents és fer-ho amb el nom de la part del litoral en què desemboquen, tant sigui una cala (t. de S'Algar, t. de Cala Mosques, t. des Caló Fort, t. des Caló Fred ...); com un altre accident natural (t. des Puntarró, t. des Cap Negret, t. de Sa Cova des Coloms, t. de Sa Punta de sa Dent), com el resultat d'una activitat humana (t. de Sa Pedrera Blanca).

— Prou interessants resulten els casos —no massa abundosos— en què els topònims descriuen alguna peculiaritat del curs:

El torrent des Saluet (nom que coincideix amb el d'un altre curs d'aigua que desemboca al Port d'Andratx), que possiblement es relaciona amb la remor insistent que devia fer la mar en el paratge on acaba el recorregut del torrent (ALCOVER MOLL).

El torrent des Pont de ses Set Boques es lliga amb el gran viaducte amb què la línia fèrria Ciutat de Mallorca-Santanyí (inaugurada el 1912 i ara en desús) creuava el barranc.

El torrent de Na Clot, travessa una àrea plena de clots causats per les extraccions de marès.

El torrent de S'Osca des Pi és un altre dels casos de torrents de desembocadura penjada en els alts espadats litorals; i que vista des de la mar fa l'efecte d'una osca en el penyal.

El nom de t. de Sa Creueta s'aplica al torrent de Son Verí just en el tram del seu recorregut on es dona la convergència d'un nombrós grup d'afluents, que constitueixen un evident efecte d'encreuament.

El torrent des Barrancans —subsidiari molt breu— del t. de Cas Ciutadà es troba en una àrea on sovintegen els petits barrancs.

Per dues vegades dins l'àrea d'estudi es qualifica una rambla com torrent Gros (cas repetit altres voltes en la hidronímia illenca). Pel què fa als casos que ens ocupen, la qualitat de «gros» és relativa, de manera que el t. Gros (de Son Monjo) seria l'afluent més destacable de la xarxa del torrent des Jueus, en tant que el t. Gros de Vallgornera és el curs més remarcable entre els petits reguerons que hi ha al tram de litoral comprès entre Cala Pí i s'Estanyol.

Hi ha altres noms que responen a fets força diversos, des d'antropònims (t. den Vaquer, T. de na Marlara), a animals (t. des Moix) o de significat fosc (t. des Bastons). També hi ha el cas del t. des Jueus, que l'etimologia popular fa derivar del fet que s'hi n'amagassin alguns per a poder embarcar posteriorment a S'Arenal i fugir de les persecucions. Més possiblement relacionat amb accions clandestines estigui el cas del torrent de ses Amagades, nom amb el que també es coneix el curs que desemboca vora la Punta de sa Dent.

La tasca de recerca d'hidronímia duita a terme en aquesta primera aproximació (que creim encara podria fer-se més exhaustiva en alguns punts) ens demostra l'abundància de noms de torrents a recollir. Si es té en compte que s'ha recercat en una àrea d'uns 100 kilòmetres quadrats, en la part més àrida de l'illa, possiblement amb la menor abundància de cursos superficials, poc parcel·lada, s'han trobat 62 noms, arreu de tota l'illa hi deu haver de l'ordre d'almenys 2.000 topònims d'aquesta mena.

TOPÒNIMS TROBATS

t. des Jueus

t. des Castelllet; t. de Ca ña Marlara; t. de Cas Ciutadà; t. des Barrancans; t. de Can Peixet; t. de Son Monjo (t. Gros); t. de Tió; t. de Son Garcies; t. de Ca n'Amorrós; t. de Can Casetes; (t. des Saluet).

t. de Son Verí

t. de S'Algar; t. de Na Clot; t. des Pont de ses Set Boques; t. de sa Creueta; t. de sa Rota de sa Senyora; t. de Can Company; t. des Revellar; t. de Na Muleta; t. de ses Rotes Noves; t. de ses Planes; t. de So n'Eriçó; t. de Can Munar; t. de sa Garriga de Dalt; t. de Cas Llubiner; t. des Garbellet; t. des Tancat des Pi; t. de sa Pleta des Tren; t. de sa Cisterneta; t. de Son Granada; t. de Na Gudina.

torrents litorals

t. de Cala Mosques; t. des Caló Fort; t. des Caló Fred; t. des Puntarró; t. des Cap Negret; t. de Cala Vella; t. de sa Cova des Coloms; t. des Caló des Freres (de Pedra Fort); t. de s'Osca des Pi; t. de sa Pedrera Blanca; t. den Vaquer; t. de Cala Beltran; t. de sa Punta de sa Dent (de ses Amagades); t. Gros (de Vallgornera); t. des Bastons; t. des Pas; t. des Moix.

